

Kövendi Dr. Váradi Aurél.

(1868—1931.)

Kövendi dr. Váradi Aurél, ügyvéd, a Magyar Unitárius Egyház Fő- és Képviselő Tanácsának rendes tagja, a kolozsvári Unitárius Kollégium: Teológiai Akadémia, főgimnázium és elemi iskola felügyelő gondnoka, az unitárius egyházközség kebl- és jogtanácsosa, az egyház jogügyi bizottságának elnöke, az egyház fegyelmi bíróságának, az Unitárius Irodalmi Társaságnak, a Dávid Ferenc-Egylet választmányának rendes tagja stb. folyó évi május hó 9-én reggel hosszas szenvedés után 62 éves korában jobblétre szenderült. Temetése Kolozsvár társadalmának szokatlanul nagy részvéte mellett, az Unitárius Kollégium előcsarnokából május 11-én történt. Koporsójánál az alábbi gyászbeszédek hangzottak el:

Dr. Boros György unitárius püspök az egyházi szertartás keretében ezeket mondta:

Tudománynak és bölcseségnek, jognak és igazságnak, szeretetnek és megbocsátásnak muzsái: jöjjetek, ihlessétek eleven színenek ajakát annak, kinek e koporsó mellett szólania kell!

Jöjjetek, legyetek tanuim, hogy dr. Váradi Aurél, szép, de igen korán lezárult élete, bizonyosság amellet, hogy az ő lelke az ismeretnek és a tudásnak, az igazságérzetnek és a tisztalátásnak akkora bövségét ölelte magába, mint amekkora szeretet, humanizmus, bizalom és jó érzés volt szívében.

Tanum az a szent ház, amely nyugatról a muzsák régi hajlékára veti tekintetét, hol drága halottunk lelkébe szivta a tudás mérhetlen mennyiségét és ez az új, hol mindig pazar bövséggel szórta tanítását és bölcs tanácsait, hogy azután a szent templomban az imádság ihletével és az evangélium drága gyöngyeivel tele szivja lelkét.

Bizonyosság egész élete arról, hogy előtte a modernizmusnak a politikában, meg a társadalomtudományban csak addig volt létjogosultsága, míg az a multon épült s az emlékezeten.

A Váradi Aurél élete kiáltó tanuság amellelt, hogy a jognak és igazságnak csak akkor van aranyértéke, ha az evangéliumi szeretet lelkétől van átítatva.

Az ő élete biztató valóság amellelt, hogy a mély hit és a tiszta erkölcs égisze alatt végzett munka — ha földi vagyont biztosítani nem is tudna, — becsületet, megbecsülést, köztiszteletet és olyan elismerés koszoruját övezi homlokára, nevére és emlékére, melyet a rozsda és a moly meg nem emészt soha.

Bár fáj, mélyen, őszintén és igazán fáj a szegény magyar nemzetnek s az ennél még szegényebb unitárius egyháznak, fáj ennek a reményre épített szép intézetnek, nekünk hittestvéreknek, barátoknak és ismerősöknek, hogy el kell bocsátanunk őt, de tudjuk és akarjuk, hisszük és hirdetjük. hogy az ő gyönyörűen gondolkozó lelke, az ő okos és bölcsen megfontolt szavai, azok a jogi alkotások, melyekbe lelkét lehelte, az ő élettörténete, bele van illesztődve, benne marad egyházunkban és iskoláinkban, közéletünkben, igazságérzésünkben, hitünkben és mindenben, amit igazán miénknek mondhatunk.

Dr. Váradi Aurél az igazi unitárius ősz tipusa volt hitében, életében, jóságában és a jövőben bizó reménységében.

Nehéz elfojtanunk könnyeinket, midőn arra a testvéri és arra a, mondhatnám, atyai szeretetre gondolunk, amellyel ő árván és özvegyen maradt édes nővérét és annak két fiát gondozta, ápolta. Alig lehet mélyebben érző szülői szívet képzelni az övénel. Meny nyire szerette volna, hogy meglett embereknek lássa azokat a fiukat, akik most már atyai gondozás nélkül maradnak a bizonytalanságnak ebben a szomorú világában. Utolsó gondolata is ő reájuk irányult. De talán az emberek jósága és a mindeneket átölelő isteni Gondviselés velük marad és remélnünk lehet, hogy drága halottunk szive ebben a reménységben megnyugodva pihen.

Még csak arra kell forditnunk figyelmünket, s ha szabadna panaszkodva emlegetni, hogy miért kellett neki többet akarni, miért kellett más helyett is mindent elvégezni, mert ha kegyetlen betegsége kezdetén bevárta volna a gyógyulást, most nem kellene könnyünkkel áztatni koporsóját.

A munkás kéz lehanyatlott, a gondolkozó elme lecsendesült,

de mi még sem veszítjük el őt, mert nagy lelke velünk és közöttünk marad. Emlékét mély szeretettel ápolni fogjuk.

Imádkozzunk!

Jó Istenünk, aki megajándékozta minket elhunyt barátunk, vezetőnk és hittestvérünk drága életével, nagy lelkével és nemes érzésű szívével, könnyünkkel áztatjuk koporsóját, mert enyhíteni akarjuk szívünk fájdalmát, veszteségünk súlyos terhét. Nagy a mi bánatunk, mert nincs többé velünk Ő, akire soha sem lehetett nagyobb szüksége egyházunknak, iskolánknak, közéletünknek és igazságot kereső szükségünknek. Hol van az a tiszta elme, az a munkáskéz, mely magát megtagadva, minden feltétel, legkisebb zúgólódás nélkül oda jött, ahol segíteni, dolgozni kellett.

Bizony példányképpül adta Őt nekünk égi Atyánk a hit védelmében, az eltiport jog keresésében és a soha sem lankadó reménységben. Te Isten, tökéletes vagy a jóságban és szeretetben, de elhunyt kedves testvérünk ezekben méltó igyekezett lenni Tehozzád, mint hűséges követője Jézusnak. A Te lelked ihlette lelkét és boldoggá tette abban a hitben, melyet őseitől örökölt s melynek védelmére mindig készen állott nagy tudásával és a jövőben bizó lankadatlan reménységével.

Kérünk édes Atyánk, vedd el szívünkről a fájdalom keserveit, enyhítsd meg bánatos gondolatainkat és biztass, hogy gondot viselsz a Benned bizókra s szent egyházadra és hozzá hasonló lelkes és hűséges munkást állítasz helyére.

Fájó szívvel gondolunk árván maradt családjára és esedkelve kérünk, a jó testvérnek add vissza egészségét, a gyám nélkül maradt gyermekeket tápláld hozzájuk illő eledellel. Ajándékozd meg kiszenvedett testét békés pihenéssel az édes anyai földben, melyért egész életében oly forrón dobogott szíve. Minket vigasztalj azzal a tudattal, hogy az igazak emléke örökre áldott. Jézus nevében kérünk hallgass meg. *Amen.*

Dr. Ferencz József a Magyar Unitárius Egyház és a Képviselő Tanács nevében ezeket mondotta:

Gyászoló Testvérek!

Én úgy érzem, hogy egy fenséges tragédia utolsó jelenete fejeződött be, midőn a koporsó fedele lezárult feletted Váradi Aurél. Az erdélyi sors egy szomorú, de nemes szimboluma e néma koporsó — gyászoló gyülekezet.

Megáldva a szellemiség és erkölcsiség minden kincseivel, fel-

vértelve a legnagyobb tudással, puritán becsületességgel, nemesen érző szívvvel, izzó lélekkel és fájának jövőjébe vetett rendithetetlen hittel, hivatott lett volna, hogy fájának vezére legyen és ime itt az erdélyi földön a mindennapi élet küzdelmeiben őrlődtek meg ez a nemes élet, ezek a drága kincsek.

De ez az élet így is becses és értékes volt nekünk, mert Váradi Aurél az élet mindennapi küzdelmeiben is tudott ideális lenni, tudott ideális célokért, eszmékért küzdeni, lelkesedni és így élete becses lesz a jövőben is, mint örök időkre nemes példányképe a klasszikus és nemes polgáréletnek.

És az ő tragédiája még abban is beteljesedett, hogy a szive ölte meg Öt, az a szív, mely egy életen át mindenkit szeretettel vett körül, senkinek nem ártott és csak szépről, nemesről tudott álmodozni.

A Magyar Unitárius Egyház és annak Képviselő Tanácsa nevében veszek Tőled búcsút Váradi Aurél, amelyhez Te annyi nemes szeretettel ragaszkodtál és amelynek küzdelmeiben Te olyan meleg szívvvel és izzó lélekkel vettél részt. Te már boldog vagy, Tégedet már nem bántanak a földi élet gondjai és küzdelmei, csak mi lettünk árvaibb és szegényebbek Veled. Pihenj csendesen, álmodjál a Te küzdelmeid, vágyaid, reményeid és eszméid megvalósulásáról. Velünk pedig maradjon a Te nemes szellemed és izzó lelked. Isten Veled!

Gálfi Zsigmond a kolozsvári unitárius kollégium, annak előljárósága, tanári kara és tanuló ifjúsága nevében mondotta:

Megilletődve és a lesújtó veszteség fájdalmas érzésével állok meg e koporsó mellett, amidőn a Kolozsvári Unitárius Kollégium: annak Előljárósága, tanári kara és tanuló ifjúsága nevében örök búcsút veszek dr. Váradi Auréltól, kollégiumunk felügyelő gondnokától.

Az a 7 év, amelyet felügyelő gondnoki felelősséggel teljes tisztségében eltöltött, a kollégium történetének ahhoz a korszakához tartozik, amelynek haladási irányát a létért való küzdelem, töprengések, vívódások, kimerülések és újrakezdések határozzák meg. Ilyen időkből van igazán szükség becsületes, önzetlen és mindenekfelett *jóindulatú* vezetőkre, irányítókra, akik elvi magaslaton állva, egyéni érdeket, magánügyet félretéve, lelküknek teljességével, egész lényükkel beleolvadnak egy általános nagy, *faji, vallási és kulturális érdekközösségbe*.

Egy ilyen teljes beolvadás volt a közélet egységeinek munka-mezején dr. Váradi Aurél egész férfikora úgyannyira, hogy szorosan vett magánéletről nála aligha beszélhetünk.

Sokoldalú közéleti munkavállalása, tevékenysége miatt — külső látszat szerint — talán nem is tudott a kollégium életének minden megnyilvánulásából magának olyan részt követelni, amelyet kötelességtudó lelke óhajtott volna, de boldog volt, amidőn — időt szakítva — iskolalátogatások, évvégi vizsgálatok alkalmával az ifjúság között lehetett, évnnyitó és évváró ünnepélyeken hozzá beszélhetett.

Oh, én tudom, hogy amidőn közügyek intézésében gondterhelt arccal járt-kelt, azoknak a gondoknak egy része e kollégiumhoz kapcsolódott. Én bizonyosságot tehetek róla, hogy véletlen, futólagos találkozásaink alkalmával is az első szavai mindig ezek voltak: „Mi ujság a kollégiumban?” És a „Semmi különös“ válaszra aggódó lelke mindig ezekkel a szavakkal nyugodott meg: „Hála Istennek“.

Ezt kérdezte utolsó találkozásunk alkalmával is, amidőn haláltokozó betegsége már ágyba döntötte és lelkeimmel úgy hallom, mintha e néma koporsóból e szomorú alkalommal is a megszkott kérdés szállana felém: „Mi ujság a kollégiumban?”

A kérdés a régi, a felelet rá új és fájdalmas: „gyászba bo-rult a mi lelkünk, Curator uram, mert eltávozik közülünk örökre egy igénytelen szerénységű, önzetlen becsületességű, humánus gondolkodású, a kötelességteljesítés mezejéről kidölt munkás; itt hagyja kollégiumunkat egy darab nemes konzervativizmusú, patinás mult“. De csak az távozik el, ami földi, mert a koporsó szűk börtöne nem foszthat meg bennünket mindentől: lelkének ezerszinű ére-nyekben gazdag vetületét szivünkbe zárjuk példaadásul, buzdításul.

Nemes lelkű Curator urunk csendes pihenést, jó éjszakát!

Vári Albert, a Dávid Ferenc-Egylet és az Unitárius Irodalmi Társaság nevében ezeket mondotta:

A Dávid Ferenc-Egylet és az Unitárius Irodalmi Társaság hála-köszönetét hoztam koporsódra, Istenben boldogult kedves test-vérünk! Bár távozóban vagy mi közülünk, de jellegzetes egyéni-ségeddel, mindig csak a szépet, jót és az igazat kereső és munkáló lelkeddel olyan emléket állítottál magadnak itt ezen a földön, hogy azt egyhamar nem fogja ledönteni az idő hatalma. Te nem azok közül az emberek közül való voltál, akik csak a jelen-

nek és maguknak élnek. Bár bőven kivetted részedet, a jelen küzdelmei, bajai, kötelességei és feladatai intézéséből, de mégis lelked mintha szebb tájakon, tisztább és üdítőbb magaslatokon járt volna. A te országod nem ebből a világból való volt. Téged életedben két géniusz vezetett: az emlékezés és a remény. A multba vitt a legtöbbször az emlékezés. Csodáltuk mindig azt az emberfeletti emlékező tehetséget, amellyel olyan biztosan jártad be a multnak apró és mások által elfelejtett zúgait s emlékezésed fáklyájánál olyan fényesen bevilágítottad azokat a kicsiny jelenségeket, amelyek — mint egy csepp a tengert — úgy tükrözték vissza egy egész kornak a jellegét. Ismerted multunkat, rajongtál irodalmunkért, de a lezajlott 50 esztendőnek egész történelme élt a te lelkedben s annak most kedves és vidám, majd borús és bús eseményei életre keltek tollad varázshatalmára. Így vittél vissza minket is az emlékezet szárnyain a jelen gyötrő megpróbáltatásaiból a mult derős és verőfényes napjaiba s így oszlattad el a mi lelkünkben is a jelen felhőit a multból reánk vetődő fénysugárral.

Ha aztán a mult sem adott volna elég megnyugvást gyötrődő lelkednek, akkor a reménység szárnyain a jövőbe szállottál. Eszményekért rajongó és eszményekben élő lelked egy káprázatos szép világot rajzolt, amely sokkal dicsőbb és magasztosabb, mint ez a porral, sárral, bűnnel és emberi gyarlóságokkal megfertőzött föld, ahol az erős elnyomja a gyöngét, az önzés gúnyt űz a szeretetből, a bűn elhomályosítja az erényt, a képmutatás lábbal tapossa a becsületet. Nem, ez nem a te világod volt! Te egy szebb és dicsőbb világot láttál magad előtt, amelyben az emberek a törvény szerint élnek, de cselekedeteiket nem a betű, nem a paragrafusok rideg parancsa, hanem egy felsőbb erkölcsi törvény kormányozza. A te országod abban a világban volt, amelyben legfőbb törvény a szeretet, amely nem csupán a maga hasznát, hanem inkább a másét nézi. Ezt a szép országot szolgáltad szóval, irással, tettekkel s mig másoknak éltél, addig magadról teljesen megfeledkeztél.

Mig közöttünk voltál, addig is lelked magasabb tájakon járt. Hisszük, hogy a gyenge test börtönéből megszabadult, nemes és tiszta lelked megtalálja amaz igaz bíró előtt azt a jutalmat, amellyel mi adósok maradtunk. Isten veled!

Dr. Al. Dragomir az ügyvédi kamara nevében mondotta:
Szomorodott szívé hallgatóság! A kolozsvári ügyvédi kamara

kegyeletes szavaimmal óhajt kifejezést adni mélységes fájdmának Dr. Váradi Aurél halála fölött, ki a munkának, vallásosságnak és odaadó szeretetnek apostola volt.

Olyan élet zárult itt le, mely a régi ideális gondolkodású nemzedékek nyomdokin járt, olyan nemzedéknek, melynek emlékét hálás kegyelettel őrizzük a kultúra és közélet terén kifejtett erőfeszítéseieért és intézményeieért.

Élénk szemeinek lobogó tüze, mozdulatainak spontán és határozott volta olyan ember benyomását tette, aki türelmetlenül hatol át az akadályokon, melyeket a mindennapi élet az igaz ember útjába gördít.

Lobogó fátylaként testesült meg ennek az egész embernek a lényében a meggyőződésében való hit. Csodálatos emlékezőtehetséggel párosult éles elméje könnyűszerrel megfogott és meggyőzött mindenkit, aki hallgatta.

Ahogy mondanivalóit szavakba öntötte vagy írásba foglalta, abból mindig egy kivételes arányú s költői inspirációtól hevített talentum tükröződött ki.

Nem kereste a szónoki mesterfogásokat, mert egész lényé a szerénység volt, mégis szenvedély izzott a szavaiban, mozdulatai energikusakká váltak, mikor hite és meggyőződése akadályokba ütköztek. A meggyőzések embere volt, amit igaznak hitt, azon egész lélekkel csüggött, egész megjelenése, a régi ideális világ jellegét hordta magán.

Áldozatra kész lelke a Bibliából tanulta a szeretetet s a mások fájdmának megértését.

Egyháza hálájához és elismeréséhez, melyet igazi odaadással szolgált dr. Váradi Aurél, az Ügyvédi Kamara hozzácsatolja a maga kegyeletes háláját és elismerését is azért az emberért, aki nemcsak felekezeti hitének és meggyőződésének, hanem annak az igazságnak a szolgálatában is állott, amelyre ügyvédi foglalkozása elhívta.

Valóban Váradi Aurél ügyvédi pályáján mindennél előbbvalónak tekintette az igazságért és jogért való törekvést és küzdelmet. Ezt az ideált fölbe tudta emelni azoknak a korlátoknak, melyeket a nemzetiségi különbség emelt.

Nem hallgathatjuk el azokat a hasznos szolgálatokat sem, melyeket Váradi Aurél, mint ügyész, Kolozsvár város érdekében kifejtett. E város levéltárai a köz érdekében kifejtett nemes energiájáról szolgálatnak bizonyoságot.

De bármennyire is igyekeznénk életének érdemeit vázolni, a szó hozzá nem elég meleg s a gondolat nem elég kegyeletes.

Azért mindazok, kik neki barátjai és kollégái voltunk, inkább mint bárki az ő tisztelői és hozzátartozói közül, sirhalma előtt leborulva, megindult lélekkel kérjük az Egek urát, fogadja be a maga békéjébe és nyugalmaiba azt az embert, aki itten ebben az életben csak az igazságért és meggyőződéséért való küzdelmet és fáradságot ismerte.

Kovács Dezső az Erdélyi Irodalmi Társaság nevében ezeket mondotta:

„Mint az érett gyümölcs Az élet fájáról: Hull a fáradt ember, Midőn órája szól. S erény, vagy bűn, öröm Vagy bánat, mi-ben élt, Sirjánál irva lesz A nép itéletén...“

A költő szavával bucsúzom az Erdélyi Irodalmi Társaság nevében boldog utasodtól, koporsó.

Mert boldogok, akik az Urban éltek és az Urban hálnak meg, úgymond a Szentírás, boldogok, akik isteni akarat szerint éltek.

Mert Isten akaratát kormányozta e halott életét. Isten akarta, hogy e szív, amely dobogni megszűnt, egy drága és magasztos eszmény szolgálja legyen. Isten akaratának engedelmeskedett, hogy „Mig más kincsért sóvárg, Ő boldogságban élt, Ha fennkölt vágyakért Adhatta életét.“

Isten akaratát volt, hogy legyen köztünk azok közé tartozó, akiknek lelkét magasztos dolgokért valamely égő és olthatatlan, édes és kinzó vágy tölti el.

Isten akarta, hogy legyen köztünk azok közé tartozó, akik fönntartsák és növeljék itt a nemzet- és fajszeretet melegét, szerelemmé fokozzák árvánk iránt, aki az ő halálával még árvább lett.

Az ő élete úgy volt beállítva, hogy egybehangzott népünk életével. S most itt, az örökkévalóság színe alatt az ember sorsa szerint, leválik róla minden, ami mulandó értékű volt; de marad és megmarad és kiemelkedik előttünk ennek a benső kapcsolódásnak, ennek a nemzet életével való harmonia praestabilitának, az Istentől elrendelt harmoniának örökké való értéke. Az ő erős emlékezete élő és biztos tárháza volt tavoli és közeli történetünk alakjainak és ezek közül a legnagyobb szeretettel és gonddal azokat őrizte és ápolta, akik, mint ő, teljesen bekapcsolódtak a mi népünk előbbvitelének munkájába. Ezekről megbecsülhetetlen értékű följegyzéseket is hagyott reánk hirlapi megemlékezéseiben, ame-

lyeknek érdemén az Erdélyi Irodalmi Társaság is rendes tagjai sorába választotta. De életének nem ezek az írások a legértékesebb emlékei. Ezek csupán kisugárzásai az ő nemzet- és fajszeretetének, amely lelkében égett s amely főleg önzetlen és önfeláldozó és szakadatlan közéletű munkásságában nyilatkozott meg.

És ez a munka, ez a fajért és nemzetért való szakadatlan és következetes munka az, ami az ő életéből örök értékével felénk csendül és nemes például állítja őt a felnövekvő új nemzedék felé, amelynek kell követnie őt és amely követni fogja őt; mert számmunkra az olyan munkásoknak barázdába állása, mint aminő Váradi Aurél volt, történelmi szükségesség és történelmi kényszer.

Az idő nem addig él, amíg az óra lejárt; hanem amíg van, aki emlékezzék rá, azokra, akik benne éltek és amik benne lettek.

S egy szükséges élet nem mulik el, midőn utolsó órája üt. Emlékezte tovább zeng, mint a harangszó a mezők fölött.

Te, Váradi Aurél, szükséges voltál nekünk s a hozzád hasonlók szükségesek nekünk. A Te példának, a Te lelkednek élnie kell köztünk és élni fog köztünk.

Szived harangszava, bár az utolsó kondulás elhangzott, tovább remeg mezőink fölött és fölemeli a mi lelkünket a magasságba, hol tisztán meghalljuk Isten parancsszavát, amelynek Te egész életeden át boldogan engedelmeskedtél: élj nemzeteddel, szeresd nemzetedet, dolgozzál nemzetedért.

Boldogok azok, akik az Urban éltek és az Urban haltak meg. Isten veled!

Dr. Gabányi Imre a sirnál a Magyar Párt és az erdélyi magyarság nevében a következő szavakban búcsuzott:

Búcsuzom Tőled kedves Aurél barátom, búcsuzom a Magyar Párt, az erdélyi magyarság, az egész magyar nemzet nevében, búcsuzom Tőled az igaz, a szó nemes értelmében vett jó magyar embertől és baráttól. Meghatottan és fájdalmasan búcsuzom Tőled, akivel alig pár napja beszélgettem utoljára és akkor igazán nem gondoltam arra, hogy ez lesz az utolsó beszélgetésünk.

Hallottam ma minden jó tulajdonságról beszélni, elmondották, hogy milyen vallásos, egyházadat és iskoláitokat szerető és védő ember, jó fiú voltál, én azonban azokról a tulajdonságaidról emlékezem meg, amelyek Téged igazán naggyá tettek és amikről életedben bizonyára nem is engedtéél volna beszélni. Tudom, ha hallanád, hogy miket beszélek, elhallgattatnál, mert szerény voltál

a végtelenségig és nem türted a dicséretet és fájdalom, ez már magyar átok, hogy az igazi értékeinket csak akkor tudjuk megbecsülni, amikor azokat már elvesztettük. Legnemesebb vonásod volt a törhetetlen magyarságod, a fajod jövőjébe vetett mély, igaz, bizodalmod és hited és egy olyan faj, amelyiknek ilyen emberei vannak, mint amilyen Te voltál, nem elveszett, annak van jövője, van hivatása. Értékes jó embernek ismertelek mindég, de a legnagyobbak akkor tanultalak megismerni, amikor a nagy világégés után kisebbségi sorsba kerültünk és Te, aki addig a gyors haladás embere voltál, egyszerre tisztán láttad a helyzetet és azonnal irányt változtatva, vallottad és hirdetted azt, hogy egy kisebbségi nép nem lehet radikális, annak konzervatívnak kell lennie, mert csak így védheti és tarthatja meg azt a kicsit, amit a szép multból még a magáénak tud mondani. A politikai iránynak ilyen megváltoztatása mutatta meg a Te igazi értékedet és az a szeretet, amellyel fajod, családod és vallásod iránt viseltetted, ezzel lett igazán nagy, példát mutató értéké.

Mikor Tőled búcsuzom, búcsuzom egyúttal egy közös 30 éves multtól is, amit egy pályán és egy uccában éltünk le és ezzel búcsuzom a magam 30 évétől is. Nem siet már két ember a mi uccánkban, egyedül én maradtam meg sietőnek és nem látlak többé szeretteiddel együtt haladni, de jól emlékezem arra, hogy minden nap együtt sétáltál édes Anyáddal, akihez a legmélyebb fiúi szeretet fűzött és tudom, hogy milyen igaz és mély szeretett kötött a sirodnál lehajtott fővel álló öcsédhez és nővéredhez, akit nagy betegségében féltő gonddal vettél körül.

Hullunk, pusztulunk, de a Te példád egyúttal megtanít bennünket arra is, hogy nem elég a halál után ismerni el értékeinket, hanem nekünk a kisebbségi szomorú sors gyermekeinek fokozott kötelességünk a gyűlölet helyett a szeretet és egymás megbecsülése, hogy így kéz a kézben haladva érhesünk el egy mindnyájunknak szebb és jobb jövőt.

Isten Veled édes Aurél barátom, álmodjál csendesen arról a szép jövőről, amelyiknek kitarató szerény harciosa voltál, pihenjél abban a nagyon szeretett anyaföldben, amelyiknek lehulló göröngyei is gyöngéden fognak Reád borulni.

Ürmösi Károly, esperes-lelkész, a kolozsvári unitárius egyházközség nevében a sirnál ezeket mondotta:

Még egy utolsó Istenhozzádot akarok neked mondani — a

végbúcsúnak e gyászos helyén — Istenben megnyugodott földi pályatársunk, feledhetetlen kedves jó barátunk, Váradi Aurél!

Egy utolsó Istenhözadót mindazoknak az egyházi testületeinknek és intézményeinknek nevében, amelyeknek javára oly odaadó buzgósággal és önzetlenséggel munkáltál; — de különösképpen is *a kolozsvári unitárius egyházközség nevében*, amelynek hosszú időn át egyik leghűségesebb tagja, legbuzgóbb keblbi tanácsosa és önzetlen, odaadó jogi tanácsadója voltál.

Mi legyen az elismerés szava az elhangzottakon kívül, vagy azok összefoglalásául?! Milyen virágot illesszek még abba az érdemkoszorúba, amelyet koporsódra ma a hálás és köszönettel teljes elismerés helyezett?!...

Lelkednek melyik nemes tulajdonságát, jellemednek melyik szép vonását emeljem ki azok közül, amelyeket együttműködásunk ideje alatt alkalmam volt megismerni?! Öntudatos, nemes veretű, mély vallásosságodat, hithűségedet s egyházad iránti ragaszkodásodat vagy lelkes, nemes hévvel telt, izzó fajszeretetedet; páratlan köteleességtudásodat és lelkiismeretességedet vagy embertestvéreid, a szenvedők, a pártfogásra úttaláltak és — mindenekfölött — a teid iránti meleg, áldozatos odaadásodat?!...

És melyik közügyi munkádat s közügyi munkádban szerzett érdemedet helyezzem a többiek elé azok közül, amelyekért a köszönet és elismerés szava most koporsód mellett kifejezésre jutott s amelyeket egyháztörténetünk és évkönyveink lapjai is megörökítették vagy meg fognak örökíteni?!...

Én csak két egyszerű tényről emlékezem meg most.

Egy néhány könnycsepp az egyik, amelyek a Te szemedből peregtek alá egy alkalommal, Váradi Aurél; amelyeknek én — akaratlanul is — tanúja voltam akkor. S bizonyára a Te akaratod ellen is, hiszen a jóság, a nemeslelkűség nem dicsekszik; a jóság és nemeslelkűség elrejtí magát, mint ahogy Te is igyekeztél akkor azokat a könnycseppeket elrejtteni.

Ezekért a könnycseppekért tanultalak én még jobban becsülni Téged. Ezekért a könnycseppekért áldalak most s teszem a valómást, itt a végbúcsúnak pillanatain, hogy nem lehet elég könnyünk megsiratni Téged és a veszteséget, amely elmúlásoddal ért minket.

Hiszen ezek az oly sokat sejtető és igazoló könnycseppek magyarázzák meg nekünk azt a megható tényét is, amelyről most

még emlékezni kívánok, hogy Te neked, kedves jó barátunk! halálos ágyadon — szinte mondhatnám: öntudatosságod utolsó pillanatain is két árvának sorsa volt sziveden, ezeknek érdekében írtál s ezeknek gondját kötötted lelkére Tiednek.

Dr. Váradi Aurél! én a jóságos, nemesszívű, melegézésű embertől búcsuzom.

Búcsuzom és kívánom, — imádságos szent óhajtással — hogy találjon nemes törekvései, önzetlen fáradoimai, hűsége és türe, szenvedése és küzdelmei után nyugodalmat az édes anyaföld pihentető ölén.

Én a jóságos embertől búcsuzom. És búcsuzom a bizó hittel, amely a szent könyvnek ezen szavaiban nyilvánul meg: „az igazak fényleni fognak, mint nap az ő Atyjoknak országában, „az igaznak emlékezete is áldott“, mert „a szeretet soha el nem fogy“, „a szeretet erős, mint a halál, kemény, mint a koporsó“.

Én hiszem, kedves jó barátunk! hogy a Te meleg szivednek szeretete örködni fog azok fölött, akiknek gondja volt életed legfőbb célja és hivatása s akiktől most olyan nehezen váltál meg.

Én hiszem, hogy a Te szeretetednek nemes szelleme élni és irányítani fog — onnan felülről — tovább is mindnyájunkat, akiknek ma olyan nagy szükségünk van ennek a szellemnek összetartásra és egyetértésre, önzetlenségre és ügybuzgóságra megacélozó erejére.

Oh édes Atyánk! Gondviselő Istenünk! Esedezünk: legyen nekünk a mi hitünk szerint!

Az elköltözöttnek adj — testére nézve — nyugodalmat, nemes lelkét pedig „dicsőítsd meg azzal a dicsőséggel, amely volt Te nálad, mielőtt a világ lenne“.

A gyászosoknak adj vigasztalást és enyhületet az elköltözöttnek kedves emlékében s a Te benned vetett alázatos gyermeki hitben.

Minket pedig mindnyájunkat e koporsónál — s e koporsóból kitündöklő nemes példa által is — hitben, alázatosságban, bölcseségben és kötelességtudásban gazdagítson a Te mindeneket javunkra intéző csodás hatalmad és gondviselésed, hogy ezekben is áldva legyen a megboldogultnak emléke és megdicsőíttessék a Te szent neved

Amen!

Kovács Dezső az Erdélyi Irodalmi Társaság alelnöke, a Társaság 1931. május 22-én rendezett felolvasó ülésében a következő elnöki megnyitóban emlékezett meg Váradi Aurélról:

Mult ülésünk óta súlyos veszteség érte irodalmi társaságunkat s vele együtt Kolozsvár és Erdély magyarságát is dr. Váradi Aurél kedves tagtársunk elhunytával. Igyekezni akarok néhány emlékező szóban az ő élete stílusához alkalmazkodni s így kerülni akarom minden diszét a beszédnek.

Azok közé a kevesek közé tartozott, akik egész életüket egy olyan eszménynek a szolgálatába állították, amely magasan fölötte áll a mindennapi élet anyagi érdekeinek s így szolgáját a kortársak fölé emeli mindazok szemében, akik az emberi élet igazi értékét keresik.

Váradi Aurél nemzetének szolgája volt és amennyire erős érzések fűtötték életének tevékenységét, amely magyar társadalmunk sok sebének gyógyítására, sok nyomorúságának enyhítésére állította őt munkába, épen olyan meleg érzelmi kapcsolat fűzte őt jelenünk és multunk mindazon alakjaihoz, akik annak az eszménynek voltak szolgálatában, amelynek ő.

Erős emlékezete épen e miatt az érzelem miatt élő és biztos tárháza volt távoli és közeli történelmünk alakjainak és csak természetes, hogy ez alakok közül a legnagyobb szeretettel és gondallal azoknak emlékezetét őrizte és ápolta, akik, mint ő, teljesen belekapcsolódtak a mi népünk előbbrevitelének munkájába. Ezekről megbecsülhetetlen értékű följegyzéseket hagyott ránk hirlapi megemlékezéseiben, amelyeknek érdemén Társaságunk is annak idején rendes tagjai sorába választotta.

Váradi Aurél a szó bensőbb értelmében nem volt író; nem volt író olyan értelemben, hogy gondolatainak és érzéseinek valamely művészi formát keresett volna. Ő egyszerűen hű krónikása volt első sorban annak az időkörnek, amelyben élnie adatott. Nem is akart más lenni, mint hű és igaz krónikás, aki elmondja, amit Isten nekie látnia adott életének útján, amelyen nyitott szemmel járt, tanulságul a jövődönnek.

Igy írásai, megemlékezései épen történelmi hűségüknél és elfogulatlanságuknál fogva megbecsülhetetlen adalékai első sorban Kolozsvár mult századvégi szellemi és politikai életének s egyuttal a jelen század első nyegyedének.

Minő kár, hogy nem többet irt, hogy nem mindent irt meg. De hát azok közé a magános virrasztók közé tartozott, akikről tudott a magyar társadalom, akiket megnyugvással látott őrhelyükön, de akiknek sohasem vagy csak nagyon szerényen fejezte ki az el-

ismerését, akiket némaságával újabb és újabb erőfeszítésekre nem serkentett; — azok közé a munkások közé tartozott, akik ezt az elismerést nem keresték, talán nem is óhajtották, hanem amit tettek, azt tisztán fajuk iránt érzett benső és keserű szeretetből végezték. Csakhogy az elismerés mégis csak lendületet ad az írónak, a munkásnak, aki a köznek dolgozik. Így azért, ami elmaradt, mi vagyunk a felelősek.

Meg kell mondanunk most, midőn már nem hallhatja többé, hogy pl. az újabb idők magyar politikai munkájában és törődéseiben nálánál több odaadással, több hozzáértéssel és következetesebb és egyenletesebb kitartással nagyon kevesen vettek részt és mégis: amikor arról volt szó, hogy a nyilvános életben számottevő pozícióval fejezzük ki nemzeti ügyünk munkásai iránt a hálát, vagy legalább a látható elismerést, Váradi Aurél nevét nem hallottuk szóba kerülni. És meg kell említenünk, hogy soha ezért zokszó ajakát el nem hagyta.

Félelmesen igaz ember volt; úgy ment el, hogy nem ő tartozik nekünk, hanem mi tartozunk neki. Csakhogy ezt a tartozást most már soha többé nem tudjuk leróni.

Emlékezetét megőrizzük.

Mi nagyon jól tudunk bánni a halottakkal. De meg kell tanulnunk végre bánni az élőkkel is.

Unitárizmus és individuálizmus.

A mi hitbeli és egyházi életünknek egyik igen fontos és alapvető problémájára kívánunk rámutatni akkor, amikor az unitárizmusnak és az individuálizmusnak egymáshoz való viszonyát óhajtjuk röviden megvilágítani.*

Az individuálizmusnak a valláshoz és az egyházi élethez való viszonya ma általánosságban, az egész kereszténységnek, vagy legalább egy tekintélyes részének, a protestántizmusnak egyik homlokterben álló és nagyon aktuális kérdése. Kétszeresen érdekel azonban épen bennünket, unitáriusokat, akiknek közismert és közszájon forgó szabadelvűsége messze túlhaladja az összes ismert keresztény egyházi közösségeket ebben a tekintetben.

Arról van itt szó, hogy vajjon az egyes embernek külön joga és véleménye mennyiben érvényesülhet a közösséggel szemben akár a vallásos, akár egyházi életben, szóval mindkettőben, mert a kettőt nem lehet és nem is szabad egymástól elválasztanunk.

Schleiermacher a protestántizmus és a katholicizmus közötti különbséget főként abban látja, hogy a katholicizmus az egyesnek Jézushoz való viszonyát az egyházhoz való viszonyától teszi függővé, a protestántizmus azonban az egyesnek az egyházhoz való viszonyát Jézushoz való viszonyára alapítja. Ebből a megnyilatkozásból világos, hogy a protestántizmus lényege elsősorban az egyesnek vallásosságán, lelki életének elmélyedő és odaadó hitbeli meggyőződésén épül föl s az egyházi tekintély elve csak másodrendű és rangú tényező. A protestántizmusnak egyik sarkalatos meggyőződése és alapelve tehát épen az individuálizmus, amely az egyéni lélek hitének és öntudatos vallásos elhivatottságának megérzésétől teszi függővé az egyháznak, mint intézménynek jogosultságát.

A protestántizmus megalapítója, Luther előtt azonban még távolról sem állott ez a kérdés olyan világosan, mintahogyan későbbben, a XVIII. és XIX. század forradalmi természetű mozgalmai után ma áll előttünk. Luthernél a szentírás ereje, tekintélye még